

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА

**ГУТОРОВ О.І., ДОКТОР ЕКОНОМІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Проведено комплексне дослідження світових тенденцій розвитку молочного скотарства. З'ясовано особливості розвитку молочного скотарства в різних країнах світу. Визначено місце й роль України у світовому виробництві молока.

Complex research of world tendencies of development of dairy cattle breeding is conducted. The features of development of dairy cattle breeding on different continents of the world is countries. The place and role of Ukraine in milk world production is defined.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підвищення ефективності виробництва й реалізації молока полягає у тому, що має місце низка суперечностей між: по-перше, значенням галузі молочного скотарства, яке традиційно займає провідне місце в розвитку аграрного виробництва й забезпеченні населення молочними продуктами та реальним його станом, зокрема, обсягами виробництва молока, які в Україні невпинно скорочуються; по-друге, бажаною прибутковістю з точки зору забезпечення розширеного відтворення галузі в майбутньому та нині досягнутим її рівнем. Актуальність порушеної проблеми посилюється інтеграційними процесами вітчизняної економіки у світовий економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам розвитку світового ринку молока та молочної продукції присвячені публікації таких дослідників, як О. Козак, В. Лади́ка, О. Маслак, Я. Тивончук, Т. Хворост [1-5]. Ці науковці, як правило, зосереджують увагу на проблемах, що пов'язані із формуванням та функціонуванням ринку молока та молочних продуктів, не висвітлюючи належним чином виробничі аспекти розвитку молочного скотарства. У цьому руслі здійснюють дослідження Ю. Полупан та М. Гавриленко, що знайшло віддзеркалення в низці їх публікацій [6, 7]. При цьому поза увагою вчених залишається комплексне дослідження питання визначення світових тенденцій розвитку молочного скотарства та з'ясування

місця, фактичного стану й потенційних можливостей України на світовому молочному ринку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є узагальнення світових тенденцій розвитку ринку молока.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо світовий обсяг виробництва молока всіх видів прийняти за 100 %, то на окремих континентах світу частка його виробництва у 2008 р. складає: Азія – 35,9 %, Європа – 31,1 %, Америка – 24,2 %, Африка – 5,2 %, Океанія – 3,6 %. В абсолютному вимірі це складає відповідно: Азія – 248,0 млн. т, Європа – 215,4 млн. т, Америка – 167,6 млн. т, Африка – 36,1 млн. т, Океанія – 24,6 млн. т. При загальній тенденції до зростання обсягів виробництва молока по всіх континентах, найшвидшими темпами цей процес відбуватиметься в країнах Азії, а найповільнішими – в країнах Америки та Європи.

Серед країн світу найбільшим виробником молока всіх видів є Індія, частка якої в загальносвітовому обсязі виробленого молока протягом останніх років неспинно зростає. В найближчій перспективі вона залишатиметься абсолютним світовим лідером за цим показником. Індія планує довести обсяги виробництва молока до 111 млн. тонн. Незважаючи на високі темпи росту, виробництво молока всіх видів на душу населення в Індії (у 2008 р. – 89 кг) залишається нижчим, ніж у середньому в світі (104 кг).

Друге місце за обсягом виробництва молока всіх видів займають США, при цьому на їх долю припадало 12,4 % загальносвітового виробництва молока, хоча в абсолютному відношенні виробництво молока в США у 2007 р. збільшилося на 4,9 % порівняно з 2005 р. Така ситуація свідчить про те, що темпи збільшення обсягів виробництва у США дорівнюють темпам загальносвітового зростання виробництва молока. Третю позицію займає Китай, який виробив у 2007 р. 39824 млн. тонн молока, що на 24,4 % більше за рівень 2005 р., тобто темпи зростання виробництва молока всіх видів у Китаї значно вищі за середньорічні темпи його зростання у світі.

Що стосується України, то на її долю у 2007 р. припадало 1,8 % світового виробництва молока, що забезпечувало їй 11-те місце в загальному рейтингу країн-виробників. У 2005 р. Україна займала також 11-те місце, але її частка була на рині 2,1 %. Ще

більшою питома вага України в загальносвітовому виробництві молока була в 1990 р. – 4,5 %. Отже, ретроспективний аналіз свідчить, що Україна поступово втрачає свої позиції на світовому ринку молока, але при цьому поки-що входить до дванадцяти найбільших виробників молока всіх видів у світі.

Слід зазначити, що в 2007 р. у загальній кількості виробництва молока всіх видів у світі 84,1 % складало виробництво коров'ячого молока, що свідчить про важливе місце галузі молочного скотарства в забезпеченні потреб населення молоком і молочними продуктами.

У результаті різновекторних тенденцій у динаміці обсягів виробництва коров'ячого молока відбулися певні зміни в структурі виробленого континентами молока. Так, питома вага провідного континенту, яким була й поки-що залишається Європа, за досліджувані десять років скоротилася на 7 процентних пунктів і її частка у загальносвітовому виробництві коров'ячого молока у 2008 р. становила 37 %. В той же час, істотно збільшилася питома вага Азії, на долю якої у 2008 р. припадала чверть світового виробництва коров'ячого молока. Питома вага Америки та Океанії в структурі світового виробництва молока на досліджуваний період не змінилася і становила 29 та 4 % відповідно, а частка Африки зросла на 1 процентний пункт. Отже, все більший вклад у збільшення світового виробництва коров'ячого молока здійснюють азіатські країни, які поступово витісняють із світового ринку країни Європи, в тому числі й Україну.

Важливим показником, який безпосередньо свідчить про рівень розвитку молочного скотарства є продуктивність корів, який по окремих континентах, а тим більше по окремих країнах, істотно відрізняється. Так, при середньорічному надої молока від корови у світі у 2007 р. 2287 кг, що на 8,4 % більше показник 1990 р., у країнах північної Америки та Європи одержують близько 5000 кг, а в країнах Африки та Азії – близько 1000 кг. У 2007 р. серед країн-лідерів за продуктивністю корів у світі вирізнялися такі як: Ізраїль (11291 кг), США (9219 кг), Данія (8288 кг), Швеція (8162 кг), Канада (7962 кг), Фінляндія (7706 кг), Нідерланди (7450 кг), Великобританія (7187 кг), Німеччина (6923 кг), Угорщина (6691 кг), Франція (6240 кг), Італія (6064 кг), Іспанія (6850 кг) [13, с. 389]. Продуктивність корів в Україні значно поступається показникам

вказаних країн, а тому потреба розвитку вітчизняного молочного скотарства зумовлює доцільність урахування досвіду ведення галузі в країнах зі стабільно високою продуктивністю корів.

У контексті вивчення досвіду країн-лідерів за рівнем продуктивності корів, особливої уваги заслуговує Канада, де середній надій молока у 2009 р. сягнув 9592 кг, при цьому основну питому вагу в структурі молочного стада займають корови голштинської породи (92,8 %), середньорічний удій молока від яких складав 9793 кг [8].

Динаміка зміни обсягів виробництва молока безпосередньо впливає на особливості світової торгівлі молоком та молочними продуктами. У 2008 р. загальний обсяг продажу молока на зовнішніх ринках складав 40,5 млн. тонн, а в 2009р. за попередніми даними цей показник знизився на 4,4 %. Найбільшим експортером за досліджуваний період були країни Океанії та Європи, які в 2009 р. експортували відповідно 15 та 11,6 млн. т молока, що складає 38,8 та 30 % від загальносвітового обсягу продажу. При цьому, у динаміці найшвидшими темпами зростають експортні поставки в країнах Океанії, де головним експортером виступає Нова Зеландія, частка якої в загальносвітовому експорті складає близько 28 %. Зазначимо, що країни Океанії останнім часом експортують близько 55 % виробленого молока всіх видів. Отже, Океанія виступає найбільш потужним регіоном, що постачає молочну продукцію на світові ринки, а відповідно їй визначає загальну ситуацію на світовому молочному ринку.

Європа, як другий за потужністю експортер молочної продукції, у 2010 р., за прогнозними оцінками, зменшить обсяги експорту молока на 12,3 % порівняно з 2008 р., що пов'язано, головним чином, із збереженням запасів та стабілізацією, а в деяких країнах і скороченням обсягів виробництва молока. Найменшим експортером молока залишається Африка, яка в середньому за рік експортує 0,5 млн. тонн, що складає 1,2 % загальносвітового експорту молока. Відносно стабільним залишається обсяг експорту молока країнами Азії, які щорічно експортують близько 14 % світового експорту молока на зовнішніх ринках. Не зважаючи на те, що Індія займає перше місце в світі за обсягами виробництва молока, до числа лідерів по його експорту вона не входить, що пов'язано, головним чином, із значним

внутрішнім попитом, який до того ж постійно зростає, оскільки зростання населення відбувається вищими темпами, ніж зростання обсягів виробництва молока. Серед країн, крім Нової Зеландії, провідними експортерами молочної продукції можна вважати також США, Білорусь та Аргентину, питома вага яких в загальному обсязі зовнішнього продажу становила 6 %, 5 та 4 % відповідно.

Найбільшими імпортерами молока та молочних продуктів є країни Азії, які імпортують близько 46 % світового імпорту молока. Серед країн Азії найбільшими споживачами імпортованих молочних продуктів є Росія, Китай, Саудівська Аравія та Філіппіни. Цілоком закономірним можна вважати те, що найменшим імпортером виступають країни Океанії, які забезпечують себе продукцією власного виробництва. Щодо темпів зміни обсягів імпорту молока, то вони є приблизно однаковими по всіх континентах світу й залишаються відносно стабільними.

Що стосується України, то у 2009 р. нею було експортовано молочних продуктів близько 933 тис тонн у перерахунку на молоко, що на 20 % менше за 2008 р. Імпорт молока в Україну в цьому ж році складав 469 тис тонн, або у 2 рази більше, ніж у 2008 р. Зростання імпорту молокопродуктів в Україну у 2009 р. пов'язано головним чином із збільшенням ввезення вершкового масла (у 5,9 рази порівняно з 2008 р.) 91 % з якого має білоруське походження. У свою чергу зростання імпорту вершкового масла обумовлювалося передусім, зменшенням вітчизняного його виробництва. Основними імпортерами молока та молочної продукції в Україну залишаються країни СНД з яких головним імпортером виступає Росія та країни Європи, у тому числі Нідерланди, Польща та Угорщина. Найбільшим партнером України в зовнішній торгівлі молочними продуктами залишається Росія, частка якої в загальному експорті становить більше 50 %.

На особливу увагу в контексті дослідження тенденцій світового ринку молока заслуговує аналіз динаміки цін реалізації молока. Оскільки Європа є одним із найбільших постачальників молочної продукції на світовий ринок, то саме європейські ціни реалізації молока досить точно відтворюють світову цінову ситуацію. Наведені на рисунку дані свідчать про те, що впродовж досліджуваного періоду в середньому по країнах ЄС спостерігалось зниження рівня реалізаційних цін, середньорічні темпи якого

складали 0,4 євро за 100 кг. Водночас, слід зазначити, що після рекордного зниження цін на молоко, яке досягло свого піку в червні 2009 р., починаючи з липня, відбувалося поступове їх підвищення, яке зберігалося до травня 2010 р. У цілому ж для ринку молока країн ЄС, як і для України, притаманний сезонний характер виробництва, що значною мірою впливає на циклічні коливання закупівельних цін впродовж року.

Висновки. Встановлено, що загальносвітовою тенденцією, яка простежується останнім часом, є збільшення обсягів виробництва молока всіх видів, у тому числі й коров'ячого.

Усупереч загальносвітової тенденції до зростання обсягів виробництва коров'ячого молока, в Україні воно невпинно скорочується, в результаті чого вона втрачає свої позиції на світовому ринку молока. Водночас ретроспективний аналіз засвідчив, що наявний потенціал вітчизняної галузі молочного скотарства використовується не в повній мірі, а тому стратегічним напрямом розвитку має бути відродження галузі молочного скотарства шляхом припинення скорочення поголів'я корів та нарощення їх продуктивності.

Література.

1. Козак О. А. Основні тенденції розвитку світового ринку молока та молочної продукції / О. А. Козак // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 149-154.
2. Ладика В. Світовий молочний ринок : стан та перспективи / В. Ладика, О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – № 3. – С. 42-43.
3. Ладика В. Світовий молочний ринок : стан та перспективи / В. Ладика, О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – № 4. – С. 31-33.
4. Маслак О. Світові тенденції молочного ринку / О. Маслак, Т. Хворост // Пропозиція. – 2010. – № 2. – С. 44-46.
5. Тивончук Я. О. Розвиток ринку молока у Франції / Я. О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 127-130.
6. Полупан Ю. П. Інтенсивне молочне скотарство Ізраїлю / Ю. П. Полупан, М. С. Гавриленко // Пропозиція. – 2009. – № 5. – С. 122-124.
7. Полупан Ю. П. Скільки доять у Канаді? / Ю. П. Полупан, М. С. Гавриленко // Пропозиція. – 2010. – № 9. – С. 127.